

Yksityisen sektorin velkakriisi – kommentti Anne Brunilan puheenvuoroon*

IMMO POHJOLA

Anne Brunila ja eräät muutkin Suomen Pankin ekonomistit ovat parin viime vuoden aikana useaan otteeseen analysoineet Suomen velkakriisiä, joka on keskeisimpiä nykyisen laman taustatekijöistä ja ilmentymistä. Nyt esillä oleva yksityisen sektorin velkakriisi täydentää aikaisempia esityksiä ja tarjoaa tuoreita laskelmia sekä tähän asti toteutuneesta että tulevasta mahdollisesta kehityksestä. Voitaneen silti todeta, että Suomen nykyistä velkaongelmatilkaa on jo aikaisemmin analysoitu sekä TTT/PT:ssa että VM:ssa.

Velkaongelma syntyi rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen yhteydessä, jolloin velkarahoiteinen kotimainen kysyntä johti suhdanteiden ylikuumenemiseen ja asuntojen, kiinteistöjen ja osakkeiden hintojen kohoamiseen epärealistiselle tasolle. Reaalikorkojen kohottua jälkikäteen ja hintakuplan puhjettua tuotannon ja tulojen alamäki on pudottanut olennaisesti yksityisen sektorin velanhoidotkykyä. Lisäksi epävarmuus on lisääntynyt ja kotitalouksien ja kotimarkkinayritysten tulevaisuudenodotukset ovat pakostakin heikentyneet. Suunnitteluhorisontin lyhentymisen on osaltaan ajanut kotimaista aktiiviteettia ja velkaantumista alaspäin. Anne

Brunilan skenaariot velkaantuneisuuden alasaajasta usean lähivuoden aikana ovat vähintäänkin mahdollisia, mikä pitäisi pitkään yllä erittäin korkeaa säästämisastetta yksityisellä sektorilla ja myös suurta työttömyyttä.

Yksityisen sektorin velkaongelma on käytännöllistä jakaa Anne Brunilan tapaan kotitalouksille, kotimarkkinayrityksille ja vientiyrityksille. Näistä primäärisiä ovat vientiyritykset ja kotitaloudet, kotimarkkinayritysten ongelmat riippuvat paljolti kotitalouksien ja julkisen sektorin kysynnän vähenemisestä.

Vientiyritystenkin velkojen markka-arvo kasvoi rajusti markan devalvoitumisen yhteydessä, mutta samalla niiden myynti ja markkamääräinen tulokehitys lähti nopeaan kasvuun, joka varsin nopeasti palauttaa myös velkatilanteen totutulle tasolle. Integraatio ja talouksien harmonisoituminen saattavat kuitenkin edellyttää, että suomalaiset yritykset sopeuttavat velkansa lähelle eurooppalaista keskitasoa eli selvästi pienemmäksi kuin ennen kriisin alkua. Taserakenteita tulisi ehkä muutoinkin vahvistaa edessä olevien investointien rahoituksen varmistamiseksi, mikä saattaa siis myös lykätä teollisuusinvestointien käynnistymistä.

Kotitalouksien velkaantuneisuus ei Suomessa kohonnut missään vaiheessa lähellekään muiden Pohjoismaiden huipputasoja ja se on laskenut jatkuvasti vuoden 1989 jälkeen. Myös

* Kommenttipuheenvuoro Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 4.11.1993.

velanhoitomenojen osuus tuloista on hieman alentunut, mutta se on edelleen erittäin korkea. Kun kuitenkin myös reaalitytulot ovat alentuneet, jää kriisivelkaisille kotitalouksille yhä vähemmän tuloja elämiseen. Kun 1980-luvun kyselyissä häviävän pieni osa kotitalouksista edes koki velanhoidon raskaaksi, niin nyt ehkä jopa 50 000 kotitalouden arvioidaan täysin menettäneen kontrollin asuntovelkansa hoidosta ja määrä saattaa edelleen kasvaa. Viranomaisten vahvistamien maksuhäiriöiden määrä kohoaa Asiakastiedon rekisterien mukaan 400 000 kpl/vuosi. Velkasaneeraushakemusten määrä kohonnee tänä vuonna 10 000 - 12 000 tapaukseen. Pankit ovat puolestaan kahden viime vuoden aikana joutuneet järjestelemään uudelleen 280 000 kpl omien kotitalousasiakkaidensa vanhoja velkoja.

Tieto ystävien ja sukulaisten kokemista velkaongelmista toimii erittäin tehokkaana varoituksena. Kun lisäksi työttömyysriski koskee yhä useampaa ja tulojen alenemisriski on suuri työpaikkansa säilyttävilläkin, ei luoton kysynnän olennainen alentuminen ole kovinkaan hämmästyttävää. Epävarmuus varallisuusosineiden hintakehityksestä on myös edelleen tuntuva.

Edellytykset kotitalouksien velkojen jatkuvalle, omaehtoiselle supistamiselle ovatkin edelleen tuntuvat. Pankkiyhdistyksen haastattelutkimuksen mukaan velkaisten kotitalouksien osuus kaikista kotitalouksista olisi alentunut kahdessa vuodessa 4 prosenttiyksikköä ja olisi nyt 58 prosenttia. Kotitaloudet ovat myös jo parin vuoden ajan pitäneet Tilastokeskuksen kuluttajabarometrissa aikaa huonona uuden luoton ottamiseen.

Pankkien kannalta kotitaloudet ovat alenevien reaalitytulojen ja kasvavan työttömyysriskin takia ongelmallisia luottoasiakkaita. Pankit voivat syystä odottaa, että kotitalouksista aiheutuvat luottotappiot tulevat kasvamaan. Vaikka asuntoluotoissa itse asunto toimii vakuutena, niin alentuneiden hintojen takia se

kattaa vanhoissa sopimuksissa usein vain pienen osan luoton määrästä. Hintakehityksen takia pankkien vakuuskäytäntö onkin asiakkaan kannalta tiukentunut, mikä vaikeuttaa uusien luottojen saantia. Luottokorot ovat myös reaalisesti erittäin korkeita, ja uusien luottojen kohdalla aikaisempi verovähennysmahdollisuus on olennaisesti kaventunut.

Kotitalouksien luottojen todennäköiseen alentumiseen liittyy myös riski asuntojen hintojen kääntymisestä uudelleen alaspäin, mikä pahimmillaan syventäisi edelleen niin yksityisen sektorin velkakriisiä kuin pankkikriisiäkin.

Samankaltainen, mutta pahempi kriisin syvenemisen mahdollisuus koskee yksityistä kotimarkkinasektoria. Siellä kriisiä ylläpitävä dynamiikka syntyy supistuvista kotimaan myynnistä ja tuloista, kasvavasta ylikapasiteetista ja alentuvista kiinteistöhinnoista. Velat sitävästoin pysyvät ja ovat jopa kasvaneet. Tyypillinen kotimarkkinoilla toimiva nykyinen – usein myös entinen – ongelmayritys rakensi valuuttaluoton turvin 1980-luvun lopulla uuden hallin, jonka markkina-arvo on sen jälkeen esim. puolittunut, mutta velan markka-arvo on kasvanut jopa puolella. Tämän kaltaisia yrityksiä on pudonnut runsaasti pankkien ja pesänselvittäjien hoidettavaksi. Konkurssien määrä on kohonnut noin 7000/vuosi, pankkien luottotappiot kohoavat tänäkin vuonna 20 mrd markkaan ja pankkien järjestämättömien luottojen kanta on runsaat 50 mrd. mk. Julkista pääomatukea pankeille oli elokuun loppuun mennessä annettu 44 mrd mk.

Julkisella tuella on varmistettu pankkijärjestelmän toiminnan jatkuvuus ja samalla on autettu erityisesti velkakriisiin joutunutta yrityssektoria. Tuki aiheuttaa kuitenkin myös vääristymiä yritysten keskinäisiin kilpailuasetelmiin, pahimmillaan saneerattu tai jopa konkurssin tehnyt yritys jatkaa toimintaansa ilman vanhoja velkoja. Uudet, alkavat yritykset, joita tarvittaisiin kipeästi, ovat vakuuksien puutteessa suurissa rahoitusvaikeuksissa.

Pankkituen avulla on toistaiseksi välttytty akuutilta luottolamalta. Luottojen supistuminen on johtunut lähinnä kysynnän puutteesta. Anne Brunila suhtautuu myös tulevaisuuteen tässä suhteessa suhteellisen optimistisesti. Itse pitäisin luottolamaa – siis riittämätöntä luoton tarjontaa, joka tosin johtuu paljolti luoton kysyjien vakuuksien puutteesta – jo nyt tosiasiassa uusien yritysten kohdalla. Kun investointitoiminta toivottavasti vähitellen käynnistyy, uhkaa luottolama entistä enemmän, jos pankkien ulkopuoliset pääomamarkkinat eivät nopeasti laajene.

Yksityisen sektorin velkaongelmaa ja kotimaisen kysynnän näkymiä pahentaa julkisen sektorin velkakriisi, joka on syntynyt laman myötä. Lama on tavallaan siirtänyt velkataakan yksityiseltä julkiselle sektorille. Valtion lainanotto suuntautunee jatkossa entistä enemmän kotimaisille markkamarkkinoille, jolloin tämä syrjäyttää yksityistä rahoitushankintaa. Julkisen velkakriisin hoito vaatii julkisten menojen tason alentamista vastaamaan kansantalouden heikentyntä kantokykyä, vaikka talouskasvun käynnistäminen ja nopeuttaminen sinänsä olisivat paras ratkaisu myös julkiseen velkaongelmaan. Julkisten menojen leikkaukset ja veronkorotukset ovat ongelmallinen lääke, koska ne välittömästi vähentävät kotimaista kysyntää ja täten myös yksityisen sektorin tuloja ja velanhoidokykyä. Julkisen velkakriisin kunnollinen hoito toisaalta alentaa korkopaineita ja tätä kautta myötävaikuttaa myös yksityisen sektorin velkakriisin lievittämiseen.

Kirjallisuus

- Vesa Mutttilainen: Kohti luottoyhteiskuntaa. *Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 6/1991.*
- Immo Pohjola ja Ilona Junka: Kotimainen ylivelka heijastuu ulkomaiseen nettovelkaan. *Velkakierre 9/1993*
- Immo Pohjola ja Ilona Junka: Velkasopeutus on sekä laman syy että seuraus. *Velkakierre 6/1992.*
- Immo Pohjola ja Ilona Junka: Korot ja verot nostavat velan hintaa. *Velkakierre 3/1991*
- Tala, Mutttilainen ja Vasara: Puoli vuotta velkajärjestelyjä. Tutkimustiedonantoja. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 1993.
- Päivi Timonen: Maksuvaikeuksissa olevat asuntovelalliset. *Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 10/1993.*
- Päivi Timonen: Asuntovelalliset – riskistä kriisiin. *Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 2/1992.*
- Asuntorahoitustyöryhmän muistio 1987: VM 16
- Kulutusluottojen hillitseminen. Kulutusluotto-ryhmän muistio 1988: VM 31
- Säästämistyöryhmän väliraportti. Työryhmämuistio 1989: VM 18
- Kotitalouksien säästämisen rakenne ja siihen vaikuttavat tekijät. Säästämistyöryhmän loppuraportti. 1990 VM:5
- Markkinahintojen lasku, rakennusalan rahoituskriisi. Rakennusalan suhdanneryhmä/rahoitusryhmä 16.4.1992